

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ, МАЙСТЕРНОСТІ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

УДК 378.016:787

©2012

Андрейко О.І.

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКОНАВСЬКОГО СТИЛЮ МУЗИКАНТА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Кардинальні зміни в освіті, що відбуваються в наш час, створюють передумови для вироблення стратегії навчання студентів на основі пріоритетів інтересів особистості, її внутрішнього світу. У межах нової гуманістичної педагогічної парадигми, у контексті особистісно орієнтованого навчання важливого значення надається вихованню ціннісної свідомості виконавця, і на її основі відношення до об'єктів музично-виконавської діяльності отримує суспільну і особистісну значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аксиологічне розуміння особистості як суб'єкта і об'єкта культури є основним чинником гуманістичного розвитку цивілізації. Відповідним до цього, культурно-психологічного, ціннісного контексту, є визначення особистості, сформульовані І.А.Зязюном, Г.С.Костюком, А.С.Макаренком, В.В.Рибалка. Важливими для розуміння музично-виконавської культури є наукові й мистецькі погляди на цінність особистості В.Г.Кременя, О.М.Олексюк, В.А.Роменця, О.П.Рудницької та ін.

Формулювання цілей статті... У зв'язку з потребою цілеспрямованого, самоусвідомленого розвитку діяльності музиканта-виконавця виникає потреба диференціації його особистісних властивостей як суб'єкта виконавської культури та визначення перспективно-ціннісних орієнтирів його фахового розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження... Підґрунтям структури виконавської особистості виступають насамперед її *персональні диспозиції*, які визначають свідому готовність особистості до оцінок ситуації і поведінки, обумовлені попереднім досвідом. Важливою одиницею виміру особистості є її *динамічні особистісні змісти* – переживання підвищеної суб'єктивної значущості фахової інформації, яка опинилася в полі дії провідного мотиву. Вони є однією з основних складових свідомості і характеризуються індивідуалізованим відображенням дійсного відношення особистості до об'єкта (теоретико-методична інформація, музично-виконавський інтерпретаційний процес), заради якого розгортається фахова діяльність музиканта. Динамічні особистісні змісти виконавця виражають єдність його емоційних та інтелектуальних процесів. Суть особистісного змісту криється у визначенні та оцінці суб'єктом об'єктів навчального процесу – інтерпретація музичного твору, надбання засобів технічної виразності тощо.

За характерними ознаками можна вирізнити ряд складових особистісних смислових систем: 1) змістоутворюючі мотиви, що спонукають виконавця до фахової діяльності; 2) реалізоване діяльністю відношення виконавця до об'єктів музичної діяльності, які набувають для нього суб'єктивної цінності – значущості; 3) смислові установки, що виражають особистісно-фаховий зміст; 4) регульована смисловими установками музично-виконавська діяльність.

Особистісний зміст має ряд важливих особливостей, пов'язаних з аналізом структури особистості в цілому. Основна з них трактує особистісний зміст як похідну від соціальних позицій – визначення ролі виконавця у його фахових процесах – як відтворювача чи творця.

Обумовленість особистісного змісту соціальною позицією визначає інші особливості: опосередкованість змін особистісного змісту змінами зумовленими фаховою діяльністю, недостатність усвідомлення особистісного змісту для його зміни.

За своєю функцією особистісний зміст робить доступним для свідомості виконавця суб'єктивне значення діяльності. Однак, доступність для свідомості не означає, що зміст завжди буде усвідомлений. Він може здійснювати свою функцію інформування у формі емоційно-почуттєвій. Тоді перед виконавцем виступає проблема рефлексії – завдання пошуку змісту.

Однією з особливостей формування *ціннісно-виконавської свідомості музиканта* як основи розвитку його фахової культури є те, що трансляція духовних і матеріальних надбань не здійснюється безпосередньо, а опановується духовним зусиллям самої особистості скрипаля. Ціннісні виконавські орієнтації і ціннісні виконавські відношення – це стійке вибіркове надання переваги зв'язку суб'єкта виконавця з об'єктом в іпостасі музичного твору, коли цей об'єкт набуває для суб'єкта особистісного смислу, оцінюється як щось значуще для музиканта-виконавця та для слухачького соціуму. За одиницю аналізу виконавської особистості можна обрати динамічні персоналізовані смислові диспозиції (конструкти) і розглядати їх як особистісне віддзеркалення дійсності, що репрезентує відношення особистості до тих об'єктів виконавського процесу, заради яких розгортається її діяльність та спілкування. Усвідомлена персоналізована смислова диспозиція, як правило, стає цінністю

виконавської особистості в процесі її *емоційно-рефлексивного засвоєння*, тобто переживання опосередкованого інтелектом. Соціально-ціннісний зміст музичного твору набуває персоналізовано-особистісного смислу і значущості лише тоді, коли виконавець розуміє його і головне, коли може його естетизувати, тобто пережити через почуття, увібрати як цінність стійку для особистості музиканта. Недаремно, І.Зязюн вказує на давньогрецький переклад слова естетики як – сприймаючи, переживаю [1, с. 15]. Таким чином, мистецька цінність стає внутрішнім, естетичним, засвоєним суб'єктом виконавця орієнтиром музично-виконавської діяльності і сприймається як власна духовна інтенція.

Грунтуючись на вищому вияві емоцій – почуттях, народжуваних переживанням музиканта-виконавця того значення, яке має для нього відношення до об'єкта (музичного твору), вважається необхідним виокремити *емоційно-рефлексивну спрямованість у становленні ціннісної свідомості майбутнього митця*. Таким чином, оволодіння цінностями музичного твору, якими виступають його образно-сміслові та композиційні характеристики, здійснюється у емоційно-рефлексивній площині, де психічною формою виявлення ціннісної свідомості, і як наслідок відношення, є переживання. Розвиток творчого потенціалу музиканта-виконавця та його постійного поступу полягає у трансформації когнітивно-рефлексивного змісту в емоційний, що вимагає скоординованого відображення даного процесу технічними засобами виразності скрипаля (психофізіологічна координація). У свою чергу, однією з характеристик та функцій емоцій у контексті музичного виконавства є емоційно-оцінна, тобто здатність майбутнього виконавця емоційно оцінювати навчальний процес – методичну інформацію, зміст музичного твору. З іншого боку, така емоційно-рефлексивна спрямованість до розвитку виконавської особистості скрипаля сприяє розгляду емоції як особливого типу знання – емоційного пізнання світу [3]. У даному контексті розгляду особливостей ціннісно-виконавської свідомості виконавця слід підкреслити зв'язок емоцій з творчістю – емоційна креативність, яка репрезентує емоцію як творчий акт, а також зазначити значення адаптивної функції емоцій музиканта. Емоції тісно пов'язані з самосвідомістю, особистісною ідентичністю, виступають підґрунтям мотиваційної системи і представляють центральні особистісні смислові диспозиції, що в ході емоційно-рефлексивної обробки трансформуються у виконавські особистісні смисли.

Таким чином, можна визначити, що змістом формування виконавської культури скрипаля є розвиток його ціннісної свідомості через емоційно-когнітивні процеси шляхом системної трансформації ієрархії виконавських цінностей, адаптивно-репрезентативним механізмом якої виступає експресивно-комунікативна сфера майбутнього музиканта. Специфіка виконавської діяльності скрипаля полягає в тім, що крім задіяності емоційної сфери музиканта у фаховому процесі великого значення набуває рівень зв'язку, координація даної сфери та рухово- моторних процесів, тобто техніка рук скрипаля, яка є останньою ланкою, що поєднує душу музиканта з інструментом і вимагає напрацювання свідомого, осмисленого зв'язку емоцій та техніки. Саме ці дві сфери емоційна та рухово-моторна, підґрунтям яких є особливості психофізіологічного розвитку митця, утворюють експресивно-комунікативний компонент виконавської культури, який, у свою чергу, забезпечує трансляцію музичної змісту, здійснює зв'язок виконавця із слухачьким соціумом.

Активізація процесів інтеріоризації об'єктивних взаємовідношень (композитор- твір- виконавець) в контексті виконавської діяльності пов'язана з категоріями визначення художньої суб'єктивності музичного твору – суб'єктивної інтеграції його художнього змісту. Суб'єктивність музичного твору визначається поглядом на його зміст “знутра виконавця”, тобто через внутрішній світ виконавця.

З іншого боку, втілене в музиці почуття неможливо розглядати як самостійну семантичну структуру, забуваючи про суб'єкт почуття – композиторський домінуючий музичний образ або музичний герой (персонаж) [2]. Адже ліризм музичних образів скрипкових концертів К.Шимановського з тонкими, граційними, мерехтливими мелодичними переливами, цілком різниться від ліризму образів скрипкових сонат Е.Гріга, з їх суворим відтінком північних лісів Норвегії, власне через те, що кожному композитору притаманне власне інтоноване світовідчуття, власний домінуючий музичний образ – ліричний герой [2, с. 48]. Тому для виконавця, слухача проникнення в емоційний стан, що втілюється у творі не є кінцевою метою. Найважливішим у виконавському мистецтві є духовний контакт з живою людиною, що представлена в образі ліричного героя, художнього “я” музики твору.

Суб'єктивність у виконавському мистецтві не означає, що предметом останнього є виключно внутрішній світ виконавця. Не в середину виконавця, а з його нутра дивиться на світ мистецтво. “Є принципова відмінність в словах: внутрішній і знутра. Перше символізує можливий об'єкт пізнання, друге його стратегію” [2, с. 34]. Внутрішнє емоційне пізнання музичного твору наближене до поняття переживання себе –виконавського “Я” у творі, а емоційне пізнання знутра пов'язано з переживанням твору через себе – через виконавське “Я”.

З середини виконавець розглядає музичний твір і тим самим шляхом проникає у внутрішній світ. Це погляд з позиції інтегральної цілісності людського існування, з позиції реального і духовно-культурно – прожитого життя, що згущується в особистість. Таким чином, в контексті музично-виконавської діяльності виконавській особистості характерні такі риси як виконавська *екстеріоризація* – самовтілення виконавця у виконавській діяльності, виконавська *інтеріоризація* – внутрішня зосередженість на власному духовному світі, глибинних шарах власного “я” в межах континууму музично-виконавської діяльності, тобто аналіз самоусвідомлення власного “я” у полі

музичного твору, *виконавська трансценденція* – формування внутрішнього домінуючого принципу, що однаковою мірою поширюється як на фахову діяльність виконавця так і на його внутрішні персональні диспозиції, тобто *наявність сформованого виконавського світогляду*. В підсумку можна визначити, що виконавській особистості притаманні такі основні характеристики як: спрямованість, активність, глибинні смислові структури – динамічні змістовні системи, ступені усвідомлення свого ставлення до дійсності – персональні диспозиції. Всі ці явища персоналізують особистість виконавця і в підсумку стають підґрунтям для створення персоналізованого виконавського стилю.

В контексті даного дослідження виконавська особистість постає як інтегральне утворення, як цілісність індивідуально-виконавської діяльності, як єдність фізичного, психологічного та соціального чинників. Виконавська особистість – це особистість, якій притаманна виконавська самоусвідомленість та сформований виконавський світогляд, якому характерне розуміння своїх соціальних функцій, осмислення себе як суб'єкта виконавської творчості. Під виконавською особистістю розуміємо викристалізовані в духовному світі її ментально-естетичні, індивідуально-психологічні та цілісно-комунікативні виконавські властивості, що складають підґрунтя для формування її виконавського стилю. Виконавська особистість індивідуалізована в тій мірі, в якій вона володіє самостійністю у своїх судженнях, переконаннях, поглядах, тобто незалежністю власного світогляду, коли свідомість не “залакована”, а володіє власними, незалежними виконавськими установками, спостереженнями, мисленням, переживанням, своєрідною системою художньо-технічної виразності, базованої на специфіці скрипкової техніки. Таким чином, виконавська індивідуальність характеризується такими особливостями, як: музичні здібності, індивідуально-психологічні якості, музично-виконавський досвід. Вона є своєрідністю особистості. Саме ці особливості надають неповторності кожній виконавській особистості. Однак, соціальна складова виконавської інтегральної особистості криється у формуванні її виконавського світогляду як ознаки її досконалого виявлення. Отже, виконавська індивідуальність є неповторним, своєрідним виявленням особистості у музично-виконавській діяльності. Самоусвідомлення власної оригінальності, особливостей музичного твору через призму виконавського світогляду складає сутність персоналізованої виконавської особистості. Виконавський світогляд є системою сформованих поглядів на музичне мистецтво, принципів музично-виконавської діяльності. Виконавець надбає світогляд, коли він виходить за межі власної індивідуальності і спрямовує свій духовний погляд на інтоноване світовідчуття закладене композитором у музичному творі, на віддзеркалення у ньому композиторського світогляду. Так народжується діалог, полілог двох світоглядів – двох сфер музичних ідеалів – персонажів, героїв, образів – композиторського і виконавського, глибина усвідомлення яких складає зміст музично-виконавської персоналізації. Отже, *виконавський світогляд* є системою усталених поглядів на виконавське мистецтво та визначення ролі самого виконавця у ньому, а також сформованість на ґрунті даної системи фахових принципів пізнання і діяльності, ціннісних переконань, ідеалів, фахових установок. Саме виконавський світогляд є основою для формування виконавського стилю у його персоналізованому самовдосконаленому виявленні.

В річищі визначення музичного стилю за В.Медушевським як інтонованого світовідчуття, вбачається можливим визначити музично-виконавський стиль як інтоноване виконавське сприйняття музичного твору через персональні диспозиції, які є підґрунтям виконавського світогляду, втіленим індивідуально-обраними засобами технічної виразності інструменталіста. Таким чином, зміст виконавського стилю – не сума індивідуально-типологічних особливостей скрипаля, віддзеркалених у фабулі музичного твору, а духовно-ціннісний зв'язок двох ментальних систем виконавця та композитора. Отже, можна визначити, що виконавський стиль є особистісно-ціннісною категорією, оскільки в його структурі поєднано об'єктивно-вартісне (твір) та індивідуально-значуще (виконавець).

Висновки... Таким чином, індивідуальний виконавський стиль музиканта охоплює його виконавський світогляд як емоційно-когнітивну та ціннісно-творчу образну систему, що самореалізується своєрідною індивідуально-обраною виконавською технікою інструменталіста і визначає характер музично-виконавської інтерпретації, її духовно-ціннісну спрямованість.

Література

1. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості / І.А.Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : монографія / за ред.Н.Г. Ничкало. – Чернівці : «Зелена Буковина», 2006. – С.14-36.
2. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.В.Медушевский. – М. : «Музыка», 1976. – 252.
3. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов. –М. : – АПН, 1947. – 333с.

Анотація

У статті розглядається ціннісно-творчий аспект становлення виконавського стилю музиканта.

Аннотация

В статье рассматривается ценностно-творческий аспект становления исполнительского стиля музыканта.

Summary

The article observe valuable-creative aspect of formation executive style of musician.

Ключові слова: аксіологічний аспект, індивідуальний виконавський стиль музиканта.

Ключевые слова: аксиологический аспект, индивидуальный исполнительский стиль музиканта.

Key words: valuable aspect, individual executive style of musician.

Подано до редакції 13.03.2012.

УДК 378.147.33.

©2012

Волосенко А.В.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах демократичного суспільства із зафіксованим законодавчо і практично реалізованим правом людини на ту освіту, яка відповідає її потребам та інтересам, проблема творчої самореалізації особистості набуває значної актуальності. Перед вищою школою постає нове соціальне замовлення – підготовка фахівців, спроможних працювати не тільки професійно, а й творчо. Відомо, що творча особистість, людина з гнучким, оригінальним та критичним мисленням і багатою уявою здатна краще пристосовуватися до побутових, виробничих і соціальних умов, ефективніше використовує власні розумові та фізичні ресурси, прагне до подальшого професійного й особистісного зростання та самоствердження себе як повноцінного члена суспільства. Тому питання щодо різних аспектів творчості є предметом особливої уваги фахівців різноманітного профілю. Особливо гостро, на нашу думку, постає проблема створення й забезпечення у вищій професійній школі умов формування творчих якостей та готовності особистості до творчої самореалізації. У зв'язку з цим постає необхідність у проведенні теоретичного аналізу проблеми творчої самореалізації особистості вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Теоретичну основу дослідження проблеми творчої самореалізації вчителя становлять: філософське осмислення творчості як форми буття людини, у результаті якої відбувається її розвиток, самовдосконалення, самореалізація (Г.С.Батіщев, В.І.Муляр, В.Д.Шинкарук та ін.); погляди вчених на творчу діяльність вчителя як детермінанти його професійної самореалізації (В.І.Андрєєв, В.І.Загвязинський, С.О.Сисоєва та ін.); педагогічне тлумачення самореалізації вчителя як активної пізнавальної та творчої його діяльності у нових умовах освітнього процесу (І.Д.Бех, О.В.Киричук, Г.П.Пустовіт та ін.). Останнім часом збільшилась кількість дисертаційних досліджень, присвячених вивченню окремих аспектів творчої самореалізації (М.Г.Голубчикова, Н.М.Лосєва, О.Ю.Тєплова, В.Б.Тюска та ін.). Зокрема, сучасні педагоги відповідно до предмету дослідження вивчали фактори та бар'єри творчої самореалізації заступника директора (А.Е.Сафіна), педагогічні умови творчої самореалізації молодого вчителя (М.І.Ситнікова), творча самореалізація вчителя в умовах інноваційної школи (І.В.Золотухіна) зміст та педагогічні умови формування творчої самореалізації майбутнього вчителя (О.О.Єфімова).

Формулювання цілей статті... Метою даної наукової розвідки є здійснення дискурсу напрацювань учених із проблеми творчої самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження... Практичним результатом процесу самореалізації, підсумком максимальної реалізації сутнісних сил людини в соціально значущій діяльності ми визначаємо творчість. Тому дослідження проблеми творчої самореалізації особистості передбачає вивчення суті самого феномена творчості, умов і чинників творчого процесу, визначення основних засад формування й розвитку творчої особистості та ін.

З'ясовуючи суть поняття "творчість" варто звернутися до глибин історії філософської думки, оскільки правомірно вважати його першочергово філософською категорією, яка була предметом пильної уваги з боку мислителів різних філософських напрямів. З проблемою, що полягала у вирішенні питань: як взагалі можливий творчий акт та звідки виникає й від чого походить творчість зіткнулися ще мудреці часів античності. Прагнення знайти однозначну відповідь на ці численні запитання не мали успіху аж до виникнення наукової діалектики німецького філософа Гегеля, з розвитком та удосконаленням якої відбувались зрушення і в розумінні феномена "творчості". В межах двох на той час усталених філософських напрямів – матеріалізму та ідеалізму – визначились і два протилежні погляди на суть поняття творчості. Матеріалісти намагались пояснити її, виходячи з матеріальних основ людини і людського життя, ідеалісти витоки її знаходили в глибинах людської душі, у свідомості людини. У філософській концепції І.Я.Франка зосереджена увага на ролі свідомого й підсвідомого в процесі творчості. На думку вченого, тільки той початківець, який має запалений факел творчої наснаги в душі, має шанс стати творчою індивідуальністю. У працях філософів М.О.Бєрдєєва та В.С.Соловйова лежить твердження, згідно якого сутність людини проявляється лише у творчості й реалізувати себе як історичну особистість, вона може лише через творчість.